

Twee invasies van de braam *Brama brama* in de zuidelijke Noordzee

215998

Guido Rappé

In het najaar van 2008 plaatste ik in de Strandvlo een oproep om uit te kijken naar aangespoelde exemplaren van de vis *Brama brama* of de braam zoals ze in de Nederlandstalige literatuur heet. Een synoniem voor de wetenschappelijke naam, dat veel opduikt in wat oudere bronnen, is *Brama raii*. Bij de Vlaamse vissers werd de soort ook wel 'oud wijf' genoemd. Wie zich afvraagt waaraan de vis die weinig flatterende naam te danken heeft, moet maar eens goed naar de grimmige uitdrukking op de muil kijken. Veel verbeelding is er van geïsoleerde groepen van oude (en jonge) venten op zee niet nodig om seksistisch uit de hoek te komen.

Bramen zijn onmiskenbaar: het zijn zijdelings afgeplatte vissen met een grote, diepgevorkte staart. Ze hebben een lange rugvin en een lange anaalvin, waarvan de eerste vinstralen duidelijk langer zijn dan de andere, zeer lange borstvinnen en kleine buikvinnen. Als ze vers zijn, hebben de vissen een metaalglans met blauwe en paarse tinten. Als ze dood zijn, gaat de glans heel snel verloren en worden ze egaal metaalgrijs. Ze bereiken een mooi formaat, maximaal tot 1 m, maar courant tussen 40 en 60 cm, voor een gewicht tussen 1 en maximaal 6 kg.

Bramen zijn geen vissen van de Noordzee. Ze leven wereldwijd in de oceanen en aan de rand van het continentaal plat, vooral langs de sterke helling die deze vertoont in de overgang naar de diepzee (continentale helling). Ze komen voornamelijk voor op enige honderden meter diepte, tot zo'n 1000 meter, in de Atlantische oceaan o.a. langs de westrand van Europa. Ze hebben een voorkeur voor warmer water, maar lijken allerheestste plekken te vermijden (Caraïbische Zee, Sargassozee, Indische Oceaan..). Het is vanuit onze optiek een zuidelijke soort. In Spanje en Portugal vormen ze een doelsoort van de professionele visserij, of toch minstens een gewaardeerde bijvangst in de visserij op heek *Merluccius merluccius* ('oude wijven' als bijvangst van 'mooie meiden' dus).

Prelude

Vanwaar dan die oproep? Bramen schuiven tijdens het zomerhalfjaar, met het opwarmende water, geleidelijk noordwaarts. Soms bereiken ze daarbij zelfs de hoogte van centraal Noorwegen. Ter hoogte van Schotland zijn ze niet zo zeldzaam, maar ze komen meestal niet in de kustwateren. Zo kan het gebeuren dat de bramen in de late nazomer, als de temperaturen dalen, langs de verkeerde kant van Schotland of langs de

Noorse kust weer de weg naar het zuiden nemen. Dan komen ze in de noordelijke Noordzee terecht. Zo kunnen ze in sommige jaren in meerdere of mindere mate ook zuidelijker gemeld worden. Meestal geraken ze niet verder dan de centrale Noordzee, maar soms zijn ze talrijker en komen ze invasie-achtig ook in de zuidelijke Noordzee terecht. Dat is in het verleden al enkele keren gebeurd, ook in ons land (Rappé 1977, 1981). De zuidelijke Noordzee is veel smaller en ondieper dan de centrale en noordelijke Noordzee. Deze bij uitstek oceanische dieren van grotere diepte zijn de branding en stromingen in ondiepe wateren niet gewoon. Door hun zijdelings afgeplatte bouw worden ze meegenomen door zijdelingse stromingen. In de oceaan is dat geen bezwaar, maar langs zachtglooiende kusten wel. Dan worden ze door de op de kust brekende golven meegenomen en in ondiep water omver gegooid. Ze spoelen dan gemakkelijk aan op het strand.

In 2007 waren er hoopvolle berichten. In Ierland werden ze tussen eind september en half oktober in behoorlijke hoeveelheid aangevoerd door professionele vissers. In de Noordzee werden ze in oktober gemeld van de Schotse kust (in de Moray Firth en bij Aberdeen), vanaf eind oktober ook zuidelijker in Lincolnshire (bij Grimsby, monding van de Humber) en in Norfolk (vooral november en december). In december waren er ook meldingen in Noord-Nederland (Waddeneilanden en bij Den Helder), maar zover mij bekend niet verder zuidelijk. Mijn hoop dat ze misschien nog eens tot bij ons zouden geraken, werd dat jaar niet vervuld.

Najaar 2008 waren de bramen weer eens ver zuidelijk doorgestoten. Eind oktober, begin november waren de vissen opnieuw langs de oostkust van Schotland en verder langs de Engelse oostkust de Noordzee binnengedrongen. Ook aan de continentale kant leek het seizoen 2008 zich sterker aan te dienen dan het jaar ervoor. Er kwamen meerdere tientallen meldingen van de Nederlandse Waddeneilanden en van de Hollandse kust. Er was dus (opnieuw) gereede hoop dat ze misschien ook wel de Belgische kust zouden bereiken.

Nauwelijks was de inkt van de oproep in de Strandvlo droog of er kwam al een melding binnen. Ivan Fonteyne (Oostende) had een vers exemplaar gevonden in Oostende op 7 december. Naar aanleiding van die vondst heb ik vanuit het visserijmuseum waar ik toen werkte een persbericht verstuurd. Dat werd redelijk goed opgepikt door de media en er verschenen kleurrijke koppen als "Kust vrees invasie oude wijven" in de krant. Alsof er van oude wijven veel dreiging zou uitgaan. Ze maken trouwens zo goed als geen kans als ze aanspoelen: ofwel waren ze al dood ofwel leggen ze binnen de kortste keren het loodje.

2008

Op 30 oktober 2008 was er al eentje bij Grimsby (Lincolnshire, UK) aangespoeld. In de eerste helft van november kwamen er meldingen uit Schotland, Yorkshire and Northumberland. Het aantal meldingen steeg in de tweede helft van november snel.

Naast dezelfde streken kwamen er vanaf half november ook vondsten van Norfolk bij. In Nederland kwam de eerste melding zelfs van redelijk zuidelijk, op 23 november 2008 van de Maasvlakte (zuidkant van de Nieuwe Waterweg, de haventoeegang van Rotterdam, Zuid-Holland). Vanaf 's anderendaags kwamen er snel meerdere meldingen van Texel (waddeneiland), spoedig gevolgd door Noord-Holland en andere waddeneilanden. Op 7 december volgde de eerste melding van Zeeland, op Schouwen en een dag later op Walcheren.

In ons land had Ivan Fonteyne (Oostende) een vers exemplaar gevonden in Oostende op 7 december (med. E. Eneman). Op 8 december lag er een in Bredene (anonieme tel. med.). Op 12 december vond René Billiau een rot exemplaar in De Panne. Op 14 december waren er twee meldingen, een van Raversijde (Davy De Groot) en opnieuw een van De Panne, dat na controle een ander exemplaar dan het vorige bleek (Vanhaelen, 2009). Van een zesde en laatste geval voor de Belgische kust zijn nog niet alle gegevens binnen.

De mij bekende Zeeuwse gegevens lopen merkwaardig gelijk met de Belgische: tijdens de tweede week van december.

Los van deze gegevens bleven gedurende de invasie van 2008 meldingen komen van de Noordzee tot minstens 10 januari 2009 in Nederland (Noord-Holland) en tot 21 januari 2009 in het Verenigd Koninkrijk (Schotland).

2009

De situatie een jaar later lijkt enigszins een blauwdruk van die van het jaar ervoor. Het aantal meldingen blijft iets geringer en het seizoen begint (schijnbaar?) iets later. De eerste melding in Engeland, opnieuw van de monding van de Humber, gebeurde op 18 november 2009. Eerder al was er een melding van de Orkaden, een eilandengroep ten noorden van Schotland, op 4 november, aan de ingang van de noordelijke Noordzee.

De eerste melding voor Norfolk, het gebied dicht bij ons, was op 27 november 2009. In Nederland begon het seizoen op 21 (Rottumerplaat) en 22 november (Terschelling, Texel) op de Waddeneilanden. Voor Zeeland liggen er waarnemingen voor van 3, 11, 13, 16, 19, 23 en 28 december.

In ons land was er een vondst op 6 december in Bredene (Piet Stevens). Hilbran Verstraete vond in Middelkerke 3 exemplaren, één op 15 december, twee op 16 december. Tenslotte vond Jozef Vansteenkiste nog een exemplaar in Bredene op 28 december 2009. Dat geeft bijna evenveel exemplaren als het jaar voordien, 5 tegen 6 in 2008, maar bij minder gelegenheden, 3 (als wij de vondsten van Middelkerke samennemen) tegen 6 in 2008.

Voor zover mij bekend zijn de laatste vondsten van dat seizoen 29 december 2009 in Nederland (Katwijk, Zuid-Holland) en 28 januari 2010 in het Verenigd Koninkrijk (bij Aberdeen, Schotland).

Ook een zuidelijke route mogelijk?

Een eigenaardige waarneming uit Nederland in 2009 willen wij u niet onthouden: op 18 juni 2009 werd een dood, maar vers exemplaar gevonden aan de buitenkant van de stormvloedkering van de Oosterschelde (S. Lilypaly). Deze past niet in het klassieke patroon. Gezien de datum en het feit dat het al meteen een naar Nederlandse normen zuidelijke waarneming is, lijkt het eerder waarschijnlijk dat deze braam de Noordzee heeft bereikt via het Kanaal. Ook deze lijkt aan de vroege kant voor een noordelijke herkomst: op 26 augustus 2007 werd een exemplaar gevonden aan de zuidkust van het Kanaaleiland Jersey. Gezien er toen ook visafval was aangespoeld, denkt de waarnemer Andrew Syvret dat deze braam wel eens het slachtoffer van een visser kan geweest zijn.

Tot slot

Spreken van een 'invasie' lijkt misschien hoog gegrepen voor het voorkomen in ons land van een vis waarvan de aantallen op twee handen kunnen geteld worden. Toch is het woord hier op zijn plaats als je het gehele verhaal van de situatie in de Noordzee overziet. Alleen zaten wij aan het uiterste tijpje van de invasie, wat die kleine aantallen illustreren. U kunt het ook zo bekijken: tussen jarenlang geen vondsten en dan in korte tijd enkele gevallen, dat wijst toch wel op 'iets'.

Sinds het bestaan van de Strandwerkgroep (°1981) was dit bovendien nog niet voorgekomen. Wel zijn er in de periode van de directe voorloper, de strandwerkgroep van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie, twee dergelijke invasies geweest, een grotere in 1976 (Rappé, 1977) en nog eens dunnetjes in 1979 (Rappé, 1981). Het optreden van de braam in de Noordzee vertoont heel sterke schommelingen en is mogelijk niet alleen aan temperatuur en instroom van oceanisch water gekoppeld, maar ook aan populatieschommelingen. Het is in elk geval een feit dat dit soort invasies in zwermen voorkomt: de jaren zeventig van de vorige eeuw, de tweede helft van de jaren nul van deze eeuw. De invasie van 1976 was ook geen echte verrassing, maar diende zich al aan in de jaren daarvoor.

Nieuwe oproep

Dit overzicht kwam tot stand met de mij beschikbare gegevens uit diverse bronnen en mededelingen en is zeker niet volledig. Voor alle aanvullingen of onnauwkeurigheden hou ik mij aanbevolen. Let ook op uw herfstige en winterse strandwandelingen eens op de verdroogde vloedlijn of op driftig pikkende meeuwen of kraaien. Misschien vindt u wel de eerste braam van het nieuwe seizoen.

Summary

The author describes the invasive-like occurrence of Ray's bream *Brama brama* in the southern North Sea during the falls of 2008 and 2009. For the Belgian coast in

particular there were 6 specimens on 6 occasions in 2008 and 5 specimens on 3 occasions in 2009. The previous invasions in Belgium go back to 1976 and 1979.

Foto 1: Bramen op een vismarkt in A Coruna (Galicië, N-Spanje), 17 september 2009, schappelijk geprijsd (foto G. Rappé)

Literatuur

- RAPPÉ, G., 1977. Een invasie van de braam, *Brama raii*. De Tuimelaar 4(3): 8-10.
 RAPPÉ, G., 1981. Aanvullende gegevens over de Braam (*Brama brama*) aan onze kust. Stentor, 16/3: 63-67.
 RAPPÉ, G., 2008. Zijn de 'oude wijven' aan het komen? De Strandvlo 28(4): 164-165.
 VANHAELEN, M.-TH., 2009. Grote stranding na novemberstorm: Deel 4. Eikapsels van de hondshaai *Scyliorhinus canicula* en strandingen van de braam *Brama brama*. De Strandvlo 29(1): 24-28.

Verdere informatie van internetsites als fishbase.org, glaucus.org.uk, waarneming.nl en waarnemingen.be.

**Kapelstraat 3
9910 Ursel**